

BÝT
NORMÁLNÍ
JE NA
HOVNO

Jeho hrdinou je Michel Foucault, Jacques Derrida i jiní filozofové, naučil se číst ve dvanácti letech a dodnes to občas drhne, v dětství prožil přehršel zážitků, které bychom si nepřáli, aby zažily naše děti. Prošel mnoha hodinami psychoterapie, aby porozuměl tomu, že „odlišnost je skutečnost“ a „díky svým odlišnostem je cenná lidská bytost“. Dnes už ví, že problém nebyla jeho dyslexie, ale „dys-učení“, tedy pedagogické přístupy, které uměly pracovat jen se svým pojetím toho, jak vypadá a chová se „normální“ žák, který, vzato do důsledků, pochopitelně neexistuje.

Knihy s provokativním názvem obsahuje bezpočet provokativních myšlenek, dojemných i děsivých příběhů, odkazů na odbornou literaturu a různorodé studie i filozofické spisy, ale i laskavost a odhodlání vystoupit ze zajetých kolejí a ukázat si, jak je to pro nás všechny důležité. Nejde o odbornou literaturu, přesto by se hodilo, aby si ji mnozí odborníci přečetli. A rozhodně se hodí do knihovny všech rodičů, kteří přemýšlejí, jak se popasovat s výchovou svých dětí, které se mnohdy nechovají zrovna tak, jak by rodiče očekávali nebo potřebovali.

A pokud hledáte argumenty, abyste svému okolí ukázali, proč má inkluze smysl, také je tu najdete. Ani nemusíte číst mezi řádky. Jen možná čtenáře vyděsí, kolika dětem a mladým lidem jsme ublížili a ubližujeme, když si myslíme, že víme, co je normální. Knihu vřele doporučuji.

— doc. PhDr. Lenka Krejčová, Ph.D.

autorka publikací o specifických poruchách učení

Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova,

DYS-centrum Praha, z. ú.

Autor sdílí hovorovým jazykem a s nadsázkou svůj osobní příběh trnité cesty k přijetí sebe sama jako člověka s poruchou pozornosti a dyslexií. Působivě a poutavě popisuje své zkušenosti se společenskou stigmatizací a urputnou snahu působit „normálně“. Líčí své bolestné zážitky s psychologickou diagnostikou a vpřed posouvající vliv psychoterapie a několika alternativně smýšlejících pedagogů. Dokázal přijmout svou jedinečnost a ocenit ji, najít lásku k sobě samému a uvědomit si, že jeho slabiny jsou vyváženy jinými přednostmi. Kniha zároveň mapuje historii konceptu normality a přístupu k odlišnostem, inspirovuje myšlenkami významných sociologů a filosofů k tématu. V tomto směru je rovněž edukativní.

Dojemné, inspirující, obzory rozšiřující...

— Andrea Scheansová, Ph.D.

*socioložka a psycholožka specializující se na sebepřijetí u lidí
s odlišnostmi, především v oblasti duševního zdraví, mj. i v Psychiatrické
nemocnici Bohnice*

BÝT
JONATHAN
MOONEY
NORMÁLNÍ
JE NA
HOVNO

JAK ŽÍT, UČIT SE A BÝT ÚSPĚŠNÝ
MIMO BĚŽNÉ MANTINELY

BÝT NORMÁLNÍ JE NA HOVNO
Jak žít, učit se a být úspěšný mimo běžné mantinely
Jonathan Mooney

NORMAL SUCKS: How to Live, Learn, and Thrive Outside
the Lines by Jonathan Mooney
Copyright © 2019 by Jonathan Mooney
Produced by arrangement with Henry Holt and Company,
New York. All rights reserved.

Překlad: Dagmar Kleinová
Odborná korektorka: Andrea Scheansová, Ph.D.
Sazba: Nina Orlová
Obálka: Katarina Ilkovičová
Odpovědná redaktorka: Kateřina Hošková
Tisk: Polygrafické centrum, s.r.o., Bratislava

Vydalo nakladatelství Audiolibrix
Makovského 1334/26, Řepy, 163 00 Praha 6
v roce 2020 jako svou 4. publikaci
První vydání

Připomínky: audiolibrix.cz/pripominky
Detail titulu: audiolibrix.cz/byt-normalni
Objednávky knih: audiolibrix.cz/objednavky

Při diskusi o knize použijte hashtag #bytnormalni
Kniha je dostupná také jako audiokniha na
audiolibrix.cz/byt-normalni

České vydání © Audiolibrix s.r.o. 2020
Všechna práva vyhrazena
audiolibrix.cz/nakladatelstvi

Žádná část této publikace nesmí být kopírována
a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či
jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

ISBN 978-80-907884-2-8

*Pro Becky, která je i po všech těch letech pořád mým životem, mojí
láskou: Bez tebe by nebylo nic možné a s tebou je možné všechno.
A samozřejmě pro mé syny, to nejlepší ze mě.*

Existuje něco tak zvláštního jako normální člověk?

Čekají na tebe po škole a chtějí vědět...

Jestli jsi taky normální

No a jsi?

— Arcade Fire,
píseň „Normal Person“

Někde na okraji vědomí je něco, čemu říkám mytická norma,
o které každý z nás hluboko v srdci ví, „to nejsem já“.

— Audre Lorde,
Sister Outsider

OBSAH

1. KAPITOLA

Ne normální 1

2. KAPITOLA

Normální nebylo vždy normálním 21

3. KAPITOLA

Abnormální 43

4. KAPITOLA

Normovaný 79

5. KAPITOLA

Tvářit se normálně 107

6. KAPITOLA

Normální lidé jsou na hovno 139

7. KAPITOLA

Nový normál 169

8. KAPITOLA

Normální lidé jsou lidé, které moc dobře neznáš 193

Poznámky 227

Poděkování 247

1. KAPITOLA

Ne normální

Normálnost byla oficiálně prohlášena. (Normálnost byla vždy prohlášením.)

— Arundhati Roy,
Ministerstvo nejvyššího štěstí

Skutečně by to znamenalo pokrok, kdybychom mohli připustit, že opravdu neexistuje nic takového jako „normální dítě“. Namísto toho existují děti s různými schopnostmi a různými omezeními, které všechny vyžadují individuální pozornost, aby se jejich schopnosti mohly rozvíjet.

— Martha C. Nussbaum,
Frontiers of Justice

Milí synové,

každý z vás mi položil tutéž otázku, různým způsobem, v různou dobu a myslím si, že i z různých důvodů. Otázku, které jsem se vždy obával, ale stejně jsem věděl, že se jednou zeptáte.

Můj nejstarší synu, jasně si vzpomínám na tu noc, kdy jsi mi tuto otázku položil, protože jsi nejstarší a přiznávám, že si tvoje dětská léta (no dobrá, všechna léta) pamatuju víc než u tvého bratra. To už patří k prokletí těch nejstarších. Navždy tě mám ve své paměti zafixovaného jako dítě. Je to jako záběr z filmu. Tu noc ti bylo pět a tři čtvrtě (nikdy jsi nedovolil, abych zapomněl na těch devět měsíců, a když se mě někdo ptal na tvůj věk, křičel jsi přes celé hřiště nebo stůl při večeři a opravoval jsi číslo, které jsem špatně zaokrouhlil, samozřejmě směrem dolů).

Bylo to před spaním a právě jsem ti četl z knížky *Čaroděj ze země Oz*, nesrozumitelné knihy, kterou jsme koupili v anti-kvariátu. I když jsem byl dospělý, u některých slov jsem se zadržoval. Zeptal ses mě proč. Tu noc jsem ti poprvé řekl o své dyslexii a potížích s učením. Zareagoval jsi prostou otázkou: „Jsi normální, tati?“

Můj prostřední synu, ty jsi mi tu stejnou otázku položil jiným způsobem, v jinou dobu, ale kdy přesně to bylo, si už popravdě nepamatuju. Tím, že jsi byl prostřední dítě, nemám

vzpomínky na tvé první roky tak ucelené jako u tvého staršího bratra. Detaily mají rozmazané okraje. Možná to souvisí s nedostatkem spánku při výchově dvou dětí.

Pořád vstáváš brzy a pořád čteš sportovní rubriku v *New York Times* a řešíš složité matematické problémy jen tak pro zábavu. Tohle jsi zdědil po své mámě. Ale pamatuju si, jak ses jednoho rána někde uprostřed strašně důležité debaty o žebříčku hodnocení Národní vysokoškolské atletické asociace najednou zastavil a jednoduše ses zeptal: „Tati, co je to normální?“

A pak je tady samozřejmě můj nejmladší syn. Máš štěstí, že si pamatuju tvoje jméno (které si pamatuju, i když tě někdy oslovuju jmény tvých bratrů) nebo tvoje narozeniny (které si nepamatuju, ale tvoje máma ano, takže je to v pohodě). Máš hlas jako sedmdesátiletý, co vykouří krabičku cigaret denně, a inklinuješ k absurdnu. Takže si *pamatuju* ty bláznivé výroky, které jsi pronášel, jako třeba „Kdybys neměl zadek, nemohl by sis sednout“ a klasiku „Kuřata jsou hodně rychlá... ale ne v cyklistickém závodě!“

Taky si jasně vzpomínám na moment, kdy ses mě zeptal na tu věc s normálním. Večeřeli jsme v jedné mexické restauraci nedaleko našeho domu, seděli jsme u baru, abychom mohli sledovat sportovní přenos. Ukázal jsi prstem na tři svůdné – dobře, úplně nevhodné – obrazy žen, znázorněné jako mata-dorky (protože, jak všichni víme, zápasy s býkem se nejlépe provádějí bez oblečení!), visící nad našimi barovými židlemi. Udělal jsi pár gest v oblasti hrudníku, za která – kdyby ti nebylo šest a nebyl jsi tak roztomilý – by nás z podniku určitě vykopli.

„Super prsa!“ zaječel jsi a polovina baru se otočila a zírala na nás. „Jsou *normální*?“ zeptal ses, a předtím, než se mi podařilo tě umlčet, jsi ještě dodal: „Proč tak nevypadá máma?“

Co je to normální? Jsem normální? A vy? A kdokoliv z nás?

Všichni jste se mě zeptali, ale neodpověděl jsem, protože jsem nevěděl, co odpovědět. Upřímně jsem doufal, že budu této konverzace ušetřen. Bylo to naivní, že? Protože kdo z nás si, z mnoha různých důvodů, nepoložil v určitou chvíli ve svém životě tuto otázku? Já ano – a pořád to dělám. A protože jsem vám neuměl odpovědět v danou chvíli, chci vám odpovědět nyní.

Ačkoli jste nebyli označeni za nenormální, jako jsem byl já, nejsem naivní. Víím, že normalita vás dostane. Zformuje vás – a to se již pravděpodobně stalo. Všichni čelíme normalitě, protože, jak napsal Michel Foucault (člověk, od kterého jsem toho možná četl až příliš mnoho, jak brzy zjistíte): „Soudci normality jsou přítomni všude.“ A tím nekončí: „Nacházíme se ve společnosti, kde je učitel soudcem, lékař soudcem, vychovatel soudcem, sociální pracovník soudcem; a všudypřítomná vláda normativu vychází od nich. Takže každý jedinec, ať už se nachází kdekoli, tomu přizpůsobuje své tělo, svá gesta, své chování.“ V podstatě říká, že všichni žijeme v zemi řízené zákony těchto soudců a neexistuje absolutně žádná možnost, jak se z toho dostat.

S normálem se potýkaly všechny společnosti, a jak napsal francouzský antropolog Claude Lévi-Strauss, v každé kultuře jsme vytvořili ústřední kulturní „problém“ odlišností, anomálie a abnormality. Normální a jeho dvojče *nenormální* jsou

„fundamentálními problémy lidského stavu“. Všichni jsme obklopeni institucemi, systémy a kulturními zvyklostmi, které vyžadují a prosazují normálnost. Všichni si musíme vybudovat život a své vlastní já navzdory přísným soudcům zavedené teorie normality, vedle nich či skrze ně.

Chci, abyste byli připravení. Chci, abyste věděli, jak žít a být úspěšný ve světě, který vám v určitou chvíli sdělí, tak jak to sděluje nám všem, že nejste normální kvůli tomu, jak vypadáte, koho milujete, jak se učíte, jak se cítíte, jak se chováte nebo v co věříte. Chci, abyste věděli, že normálnost je problém, se kterým je třeba bojovat, klást mu odpor, a hlavně je to myšlenka, kterou je třeba zamítnout a nahradit ji něčím jiným. A chci, abyste věděli, jak se v případě, že vás tito soudci normálnosti zraní, tak jako zranili mě a tolik dalších lidí, semknout a bojovat za svět, kterému nevládnou tito soudci. Když půjde o vás, chci, abyste uměli říct to, co jsem já neuměl, když šlo o mě: *Být normální je na hovno.*

S normálností mám potíže už hodně dlouhou dobu. Moje dilema začalo už doma. Když si posvítíme na normálnost v rodině, vsadím se, že v každé najdeme něco víc než jen pár šílených grotesek. Ani moje rodina nebyla jiná. Jediný rozdíl byl v tom, že když jsem vyrůstal, moje rodina věděla, že jsme divní. Dokonce jsme sami sebe nazývali šílenou rodinou - tak trochu jiní Kennedyovi.

Narodil jsem se v roce 1977 v San Franciscu. Ne v tom San Franciscu, jak ho známe dnes, v technologické utopii s nebetnými nájmami, ale ve skomírajícím přístavním městě, které už zažilo svůj poslední boom a teď se spíše podobalo fiasku. Kalifornie v roce 1977 nebyla tou Kalifornií, ve které žiju dnes, ale státem s poloviční populací oproti dnešku, a státem plným uprchlíků z různých koutů – byli tu hipísáci, skateři, surfaři, filmaři, imigranti, naftaři a kdokoliv další, kdo byl odsunut a poslán na západ. Tehdy byl stát radikálním experimentem, kterému vládl guvernér „Moon Bean“, jak ho nazýval tisk.

Také členové mé rodiny byli uprchlíky. Mí prarodiče z obou stran byli irští imigranti. Rodiče mé mámy připluli do New Yorku jako děti, původem z County Corku. Po přistání je uvítaly nápisy, na kterých stálo: IROVÉ SE ANI NEMUSÍ HLÁSIT. Sledovali tyto nápisy po celou cestu až do města Butte v Montaně, kde Irové pracovali v měděných dolech a na chvíli tam vytvořili největší irskou komunitu mimo území Irska.

Elizabeth, babička z matčiny strany, pracovala jako služebná u prominentní židovské rodiny, kterou milovala, a ta ji podporovala v tom, aby opustila Montanu nejrychleji, jak jen to bude možné. Potkala mého dědečka a z Montany odjela.

Rodiče mého táty viděli tytéž protiirské nápisy, ale zůstali v New Yorku, kde dosáhli úcty střední třídy tím, že se stali policisty, hasiči a politiky. O těchto lidech toho moc nevím. Naposledy jsem viděl matku mého táty, když mi bylo deset let, a můj táta o nich nikdy nemluvil. Taky to klidně mohlo být naposledy, kdy se svou matkou mluvil i můj táta, ale ani to

nevím jistě. Otec měl za sebou pestrou historii mizení ze života jiných lidí z důvodů, jejichž pochopení mi zabralo hodně času. Dostanu se k tomu později.

Máma se narodila v San Franciscu, ale o svém dětství mi nic nevyprávěla. Babičku z matčiny strany jsem skoro neznal. Víím, že pokračovala v uklízení domů bohatých lidí, dokud se dědeček nestal lékárníkem. Zemřel na infarkt, když bylo mojí mámě deset let. Babička byla tvrdá žena, která začínala pít před obědem, a poté, co zemřel její manžel, už před snídaní. Moje máma byla – a pořád je – smutná, rozzlobená a vzdorovitá. Chtěla se stát řádovou sestrou, ale církev jí nedovolila vstoupit do kláštera, neboť byla „vzdorovitá“. Dala si říct a rozhodla se, že se stane politickou radikálkou. Vstoupila do strany Černých panterů, jejíž sídlo bylo pouhý skok, kousek a co by kamenem dohodil, přes most v Oaklandu, a přesto na míle vzdálené. Podle rodinné legendy pomohla uprchnout z vězení Timothy Learymu.

Máma porodila mého nevlastního bratra Billyho, když jí bylo sedmnáct, mou nevlastní sestru Michelle, když jí bylo osmnáct a půl, a mou nevlastní sestru Kelly, když jí bylo dvacet. Já jsem přišel na svět o hodně později, když jí bylo třicet. Byli jsme pěkně nesourodá partička. Můj bratr Billy vypadal, jako by právě vyskočil z hlavního castingu na film s irským policistou, a to dokonce i když byl malé dítě. Sestra Michelle měla dlouhé blond vlasy a tichý šarm a Kelly byla nechvalně proslulá v celé naší rodině tím, co se u dětí někdy označuje jako „stávka v sedě“,

kdy si sedla na zem na protest proti domnělé křivdě, kterou na ní spáchali, a odmítala se hnout.

Máma vychovala mé tři sourozence sama v utopistickém projektu sdíleného bydlení nazvaném Squares, který byl organizován svazem přístavních dělníků. Vzpomíná na tu dobu jako na ráj ve městě předtím, než San Francisco obsadila šlechta, v době, kdy to ještě bylo místo radikální politiky a progresivních myšlenek. Méně míru a lásky, více boje proti „Vládě“. Obyvatelé Squares bojovali za zrušení rasové segregace ve škole, převzali kontrolu nad místní základní školou a zaváděli progresivní programy. Lidé dohlíželi navzájem na svoje děti a sdíleli život společně. Můj bratr a sestry ale popisují jiný příběh. Podle jejich verze byli často ponecháni o samotě a Squares bylo místem, kde děti neměly čas na to být dětmi. Postupem času jsem zjistil, že oba příběhy mohou být, a často i jsou, pravdivé.

Táta přišel na západ z pomalu plynoucího města Tarrytown ve státě New York, rozložený na kousky, stěží drže pohromadě vysokým IQ, vyšším vzděláním a spravedlivou vírou v sociální spravedlnost. Otec mu zemřel, když byl ještě mladý, a o tom, co se stalo, se toho moc nedozvěděl. Jeho matka byla chladná a tvrdá, takže ho nejvíc vychovával jeho nevlastní otec.

Vím, že mému tátovi, když byl malý, odstávaly uši, a jeho matka mu je lepila k hlavě. Vím, že byli oddaní katolíci a otec chodil do katolické školy, kde byla jeptiška s přezdívkou Sestra Bolest. A vím, že si tu přezdívku opravdu zasloužila. Vím, že se zranil, když hrál na střední škole fotbal. Tehdy ho přimáčkli

na hromadě těl a doktoři mu pak přitavili k sobě bederní obratle, aby mohl chodit „normálně“. A vím, že se můj otec nikdy neuzdravil.

Také vím, že táta už byl jednou ženatý ještě předtím, než potkal moji mámu, se ženou, která se myslím jmenovala Pamela. Možná. Nevím to jistě, protože mi to táta nikdy nesdělil. Vím, že se jim narodil mrtvý syn a potom druhé dítě, můj další nevlastní bratr. Jmenuje se Michael nebo John (zase to nevím jistě) a nikdy jsme se nesetkali. Táta opustil svého syna a manželku, vydal se na západ a ani se neohlédl. Neohlížení mu jde dobře. Nevěděl jsem o tomhle nevlastním bratrovi, dokud... ani nevím dokdy. Existence mého nevlastního bratra byla jedna z věcí, která nebyla a pak najednou byla – zaslechl jsem ji při hádce pozdě v noci nebo vyklouzla omylem, když máma rekapitulovala seznam tátových neúspěchů nad sklenicí Jacka Danielse. Jak milé.

Nevím, jak se moji rodiče seznámili, ale vím, že když se vzali, změnila se ekonomická situace naší rodiny. Trochu. Vymanili se ze třídy chudých a drželi se zuby nehty na hraně Gaussovy křivky střední třídy. V té době táta pracoval pro vzdělávací společnost, ale rozhodl se, že se stane právníkem. Odstěhoval celou rodinu ze San Francisca do Bethesdy v Marylandu, aby mohl studovat práva v Georgetownu. Poté co je dokončil, přijal práci podnikového právníka opět v San Franciscu – a potom skončil (nebo ho vyhodili, což byl vzorec, který se opakoval po zbytek jeho života).

Narodil jsem se 19. března 1977 v sanfranciské univerzitní nemocnici. Billymu bylo v té době čtrnáct, Michelle dvanáct a Kelly deset. Zatímco jsem přicházel na svět, dívali se v čekárně na televizní show a vymýšleli pro mě jméno. Michelle navrhovala Tyrona. Kelly kontrovala s Terrellem. Billy prosazoval Stokelyho, podle lídra hnutí Black Power, ale také navrhl Terrance. Také jsem dostal část jména po svém otci. Otec se jmenuje John Gregory Mooney, ale říká se mu Greg. Já jsem Jonathan Terrance Mooney a říkají mi Jonathan. Podle mého bratra, sester a mámy rozhodně ne John.

Necelý rok poté, co jsem se narodil, vyhlásil táta bankrot a byli jsme nuceni opustit náš dům. Museli jsme si narychlo sbalit naše hnědé Volvo jménem Neuvěřitelný vrak, než nám ho stihli zabavit. Většinu věcí jsme nechali na kraji cesty, ale vzali jsme našeho psa Majora a kočku Velkou Kitty a zamířili na jih, směrem k Los Angeles, kde měl táta kamaráda z právnické školy a možná i šanci získat práci.

Zakotvili jsme v Manhattan Beach v Kalifornii. Moje rodina utekla z divokého San Francisca 70. let vstříc životnímu stylu předměstí blízko pobřeží. Manhattan Beach bylo místem, kde každý byl nadprůměrný, surfoval, vynikal v pěti sportech a byl vysoký a blond. Všechny děti byly synové a dcery manažerů Boeingu, lékařů, právníků a účetních. Když se ohlédnu zpět, chápu, proč si rodiče vybrali tohle místo. Manhattan Beach bylo pravým opakem sousedství Square v San Franciscu. Dobré školy. Normální lidi.

My jsme tam ale nezapadali.

Byl jsem divné dítě. Byl jsem posedlý kostkovaným oblečením a určitou dobu jsem jezdil na kostkovaném kole, nosil kostkované boty, kostkované kraťasy, kostkovanou košili, a abych tomu nasadil korunu, kostkovaný klobouk. Miloval jsem televizní show *Roots* a nechal jsem se oslovovat Kunta Kinte. Sprchoval jsem se výhradně v ponožkách. Pobíhal jsem polonahý po naší chodbě a ječel: „To jsou demokrati ve Skid Row!“ (taky to nechápu). Jeden rok jsem se rozhodl, že budu čurat pouze v rohu jednoho pokoje. Nikdo si toho nevšiml, což vám napoví, jaká asi byla celková úroveň čistoty u nás doma. Učil jsem se z paměti všechny dialogy z filmu *Záměna*, klasiky s Danem Aykroydem a Eddiem Murphym o třídním boji, který byl, nutno říct, pro děti nevhodný. Taky jsem měl pěkně prořízlou pusou. Jednou, když se mě paní za pultem v cukrárně zeptala tím nejsladším hlasem, jakým se mluví s dětmi, jak mi může pomoci, odpověděl jsem: „Dej mi zatracenou koblihu s pudinkem, ty krávo.“ Byly mi tehdy dva roky.

Náš dům neměl na vchodových dveřích kliku, a pokud byste se sehnuli a nakoukli dovnitř otvorem, ve kterém měla být ta klika, naskytl by se vám pohled na bláznivou show. Je nemožné vynechat náš zvěřinec prapodivných zvířat. Náš rodinný pes Major měl dvanácticentimetrovou jizvu přes celou hlavu a další na břicho (nikdo nevěděl proč). Emily, to byla moje fenka, byla úplně bez chlupů, hubená, s ocasem jako vačice. Namlouvali jsme si, že je to vzácná africká čistokrevná bezsrstá rasa, a já jsem vykládal lidem, že vyhrála výstavu psů ve Westminsteru.